

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četrť leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četrť leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 22. junija 1859.

Vodila, kako in kdaj naj se voda napeljuje na senožeti.

1. Na merzle in ilovnate senožeti vodo iz hladnih studencov ali bajerjev, ali pa snežnico napeljevati, je le takrat dobro, kader se je zemlja jako posušila, sicer pa vselej več škoduje kakor koristi, posebno pa takrat, ko se ob gorkih in sončnatih dnéh spomladi na nje napeljuje.

2. Merzla voda pešenim travnikom menj škoduje; tem več jim koristi, če se o pravem času, to je, zvečer ali ob hladnih dnéh napeljuje. Z merzlo vodo, ki nima gnojnih delov v sebi, bi se dali travniki le s škropilnico škropiti, in bi jim le takrat koristilo, kader je zemlja kakor prah suha.

3. Merzla rodovitna voda, kalna potočnica ali snežnica, ki so se v svojem toku za kake 2 do 4 stopinje sogrele, so senožetím, če se na nje mesca sušca in malega travna ponoči ali ob merzlih dnéh napeljujejo, koristne; če bi se pa mesca vélicege travna in rožnika podnevi po njih razlivale, bi jim tem več škodovala, kolikor terji je svet, ker bi jela po taki namaki kislá trava in plevél senožet prerasati, kar bi senéni pridelek na vse plati zmanjševati znalo. Ta napaka *) se na Štajarskem pogostoma nahaja, okoli gradških mlinov, posebno kader jame sneg na gornjem Štajarskem kopneti, v zgornji kajnahni dolini, pri Voitspergu, Keflahu itd. kakor tudi še na več drugih krajih. V teh krajih so senožeti močno s podbelom preprežene, ki se merzlih in močirnatih senožet najraje derží. Tako senó, ki je s podbelom pomešano se nerado suší in se ga tudi po malem pridela.

4. Topla in rodovitna voda, ki skoz obdelane dole ali vasi teče, gnojí senožeti in travnike skoraj ravno tako dobro, kakor gnojnica, in kmetovavec, kateri enake vode na svoje senožeti ne napeljuje, je zanikern in sam sebi škoduje. Po sto in sto kmetovavcov je, ki imajo priložnosti dovelj, svoje senožeti in travnike na višji stopnjo povzdigniti, kateri bi jim brez dvombe dvakrat, ja dostikrat tudi trikrat več pridelka donašali, in bi jim gnoja za polje še ne pomanjkovalo. Pokladali bi svoji živini lahko dovelj dobre merve, namesti da jo z borno in pusto slamo bašejo; slamo bi lahko za nastel porabili, na kupe bi si gnoja napravili, in ne bi jim bilo treba po hostah in gojzdi listja grabšati in po stelji stikovati, kar je gojzdom in hostam v veliko škodo.

Pri napeljevanji vode na senožeti se mora kmetovavec po letnih časih naslednjih vodíl deržati:

Mesca grudna rast počiva, zemlja pod snegom leží, torej je ni treba kmetovavcu namakati, akoravno ima vode dosti; izpod snega je ne smé odpeljavati in na merzle tlá ne napeljavati, bati bi se mogel, da bi se mu po senožeti led ne napravil, kar bi travi zlo škodovalo. — Če je pa vreme toplo ali od juga, zná vodo na senožet napeljati, posebno pa, če ni bila v jeseni na njo napeljana; ako bi jelo pa zmerzovati, mora vodo koj s senožeti obertiti. Ko bi jela voda po travnikih prihajati, mora čakati, da vpade in odteče,

da se mu ne bo treba bati, da bi mu senožeti s peskom in prodóm ne zasula.

Ravno te vodila veljajo tudi za mesec svečan; ker mesca sušca in malega travna začne po navadi bolj pogostoma deževati, gré na senožeti še bolj paziti, da jih voda preveč ne zatopí. Če gorkeje vreme nastopi, se jim zná pa več vode dati, da po 4 do 5 dní na ravno tisti kraj teče; ravno tako gré senožeti tudi pri merzlih in ojstrih vetrovih in rahlih ponočnih mrazih namakati. Ko bi znalo pa hudo zmerzovati, jim moča škoduje, posebno ob sončnih in jasnih dnéh. Dokler so po gorkih in sončnih dnéh noči še hladne in merzle, se voda zvečer proti sončnemu zahodu na travnik napelje, zjutraj proti 8. uri pa odpelje. Voda, kar se je je po travniku razlilo, varuje, da zemlja čez noč prehudo ne prezebe in sonce jo čez dan lože razgreje; ako je že suha, po tem takem začne trava poprej rasti, in tako spešno raste, da se dá po trikrat kositi.

Tukaj moram pa še opomniti, ker ravno od senožet govorim, da je prezgodnje grabljenje senožetím prav škodljivo; res je, da se mladim rastlinam pot odpré k hitreji rasti, če se jim osuhlad iz poti spravi, jih pa suhi vetrovi in sreži lože napadajo, da lahko pozebejo in se posušijo. — Tú in tam kmetovavci po senožetih menda le zato grabijo, da si nekoliko stelje napravijo; kertin in mravljišč, ktere bi imeli razgrabljevatí, se pa ne lotijo. Po senožetih grabiti bi jez le takrat priporočal, kadar jih je mah prerastel, ali če je dovelj listja in družih gnojnih ostanjkov na njih.

Za majnik priporočam ravno te vodila, ki sem jih za mali traven imenoval. Le na noč se mora voda na travnike napeljevati, ako je oblačno vreme, posebno pa če je merzla spomlad. Če bi se pa travniki mesca majnika in rožnika preveč in morebiti s kalno vodo namakali, bi jim znalo škodovati, ker bi se jim spodnja travica tako zablatila, da bi pognjila. Le takrat jim je dobro vode pripušati, kadar je za rast potrebujejo, pa ne pregoste in preblatne. Proti koncu majnika ne gré več travnikov prehudo namakati in pod vodo devati, le toliko jim je gré, da vlažni ostanejo; dovelj je, če voda le po grabnih stoji. Kakih 14 dní pred košnjo se morajo senožeti do dobrega na suho djati, da jih živina preveč ne zmandra in kolesa ne razrežejo. — Tisti travniki in senožeti, na ktere je voda umetno napeljana, se morajo s posebno skerbjo kositi, da se jim previsoke grive ne pušajo, kar se za slabimi kosci prav dostikrat vidi; kdor pametno kosí, bo, če je senó od juga proti zahodu kosil, otavo pa od izhoda proti zahodu.

Po senéni košnji se travnik pustí 4 do 5 dní na suhem, da se staro rastlinje ali sternišče usuší; med tem časom se pa grabni in zatornice popravijo, in po tem še le se začne voda na travnik spušati, da se 3 do 4 dní na eno mesto oceja, dokler se travnik dovelj vode ne napije. — Ko je trava od tál že jako odrastla, ni treba travnika na debeli zemlji več namakati, razun v hudi suši; v grabnih naj bo le toliko vode, da le zemlja vlažna ostane. Če je zemlja v vročih mescih premokra, začne po travniku iz nje kislá trava bosti, ki ni za klajo verla. Pred otavino košnjo se mora ravno tako 14 dní napeljana voda od travnikov odpeljati.

*) Pozdeva se mi, da se enake napake tudi pri nas v gornjem Estrajhu tú in tam nahajajo, na pr. sém ter tjé po senožetih na Kremsnici itd.

Po ti košnji se zatornice in odpeljavni grabni popolnoma popravijo, kertine in mravlišča razgrabijo in poravnajo. Po tem se prične jesensko napeljevanje vode na travnike, in za to rabo je vsaka deževnica dobra, ki se pusti 8 do 10 dni na eno mesto teči (na travnike, ki se po trikrat na leto kosé, se voda ob tem času le čez noč napeljuje), na take senožeti, kjer podlesk (Herbstzeitlose) raste, naj pa teče po 14 dni do 3 tednov, da mu korenine pognjujejo, da se usuši in s travnika spravi.

Mesca kimovca in oktobra se senožeti v enomer namakajo, le včasih se po 3 do 4 dni voda na nje ne spušča, da se nekoliko osuše. — Travniki so takrat dobro namočeni, kadar se črni vidijo, to je, kadar so precej mužasti in oblateni. — Ko bi pa omenjenega mesca suha bila, jim voda tudi mesca novembra in decembra, če nista premerzla, ne škoduje. Preden pa huda zima pritisne, se imajo travniki popolnoma na suho djati, zatornice po grabnih odpreti, da voda iz njih odteče.

Živino v jeseni in spomladi na take travnike zaganjati, na ktere se voda napeljuje, in jih popasti, je za gospodarja vselej škodljivo, in kjer tako ravna, ne poznajo še prave koristi napeljane vode; le tisti gospodar, kateri ne popasuje travnikov s svojo živino, spozná njih korist le takrat, kadar živine na nje več ne zaganja, in kdor se je tega prav živo prepričal, mi bo gotovo poterdil, da živino na travnike zaganjati in jih popasti ni koristno.

„Landw. Zeitg. für Oesterreich.“

Kmetijske novíce.

(Mleko sterjeno prodajati). Ker učenost nikdar ne počiva, ampak vedno napreduje, je v mlečni obertni zopet ne davnej močno naprej stopila. V nekterih krajih, kjer pridelujejo veliko mleka, ga ne morejo s pridom spečati; v drugih pa, posebno v mestih, kjer ga po navadi primanjkuje, ga morajo ljudje drago plačevati ali pa tudi poblojeno kupovati. V Blathfordu v severni Ameriki je neka fabrika, v kateri mleko sterdujejo in v sterjeni obliki (podobni) prodajajo. Amerikanci sterjeno mleko pa tako-le napravljajo: Vzamejo namreč po 112 funtov mleka, denejo va-nje 28 funtov cukra in 1 majhno žljico ogelno-kislega natrona, v kako posodo, ktero postavijo v z vodo nalit kotel ali pisker, pod katerim zakurijo, in tako dolgo pod njim netijo, dokler se mleko v prvo imenovani posodi popolnoma ne sterdi. To sterjeno mleko se na vse kraje razpošilja in prodaja, kdor ga kupi, ga mora, preden ga rabi, v vodi raztopiti. Ni davnej, kar je od tako napravljenega mleka dohtar Dulk v neki seji politehničnega zbora v Berlinu govoril.

(Nenavadna starost nekega konja). V hlevu Origniškega gradú pri Roani na Francozkem je poginil konj, kterege je bil grof Foudras v letu 1821 kupil, ki je bil že 7 let star. Hlevar, ki je konja, kterege so pred petimi leti še vpregali, do njegove smerti gleštal in opravljal, je bil tudi ravno tega leta h grofu v službo prišel. Po tem takim dvojni nenavadni prikazni, ki ste 38 let skupej živele.

„Landw. Zeitg. für Oesterreich.“

(Sadno drevje zalivati, kadar cvete). Neki sadjorejec se je iz lastne skušnje prepričal in pravi, da jablanam, ako ob času cvetja suša nastopi, cvetje odpade in sadú ne nastavi; če je pa ob cvetji vlažno in mokrotno in precej hladno vreme, drevje lepo ocvete in nastavi vse polno sadja. On zaliva v suhem vremenu, kader je drevje v cvetji, po 2 do 3 čevlje od debel jablane in drugo drevje z nepregosto gnojnico, čez to dá pa kakih 7 do 8 veder merzle vode politi. Z vodo se mora sadno drevje, dokler cvete, vedno pridno polivati; posebno okrog debla in po deblu tako visoko, kar je moč. Kdor drevesa tako poliva, dokler so v cvetji, mu bogato rodé, unemu pa, ki se polivanja ne poprime, jalove ostanejo.

„Pester Zeitg. für Landwirth.“

(Turšico po novi šegi saditi). Zernje turšično se sadi v verste po 7 do 9 pavcov saksebi, in ob pravem času okoplje, ko so pa sadike za polovico kviško zrastle, se morajo tako preréditi, da se vsake dve versti popolnoma iz tretje pa po dve do treh stebel izrežejo. Kar se pri tem delu zelene turšične klaje dobí, je je skorej še enkrat toliko, kar se je, če se bolj redko seje, pridela. Ostale turšične štible se osujejo, in obrodé za polovico več zernja, kakor une, ki so se v začetku po poltretji čevlj narazen sadile.

Wochenblatt der steierm. Landw. Gesellschaft.

(Novo najdbo krompir hraniti), je neki ločbar (kemikar) v Breslavu najdel. Ta najdba je edina in kakor se sliši, tudi prav koristna, in je za posamne gospodarstva kakor tudi za pošiljanje na dalje priporočila vredna. Po ti najdbi hranjeni krompir se dá več let dober ohraniti, če se z vrelim kropom popari, ali pa nekoliko minut na vroč kraj, če ga je pa malo, v gorko peč postavi. Po ti opravi ne kalí nikdar več in vedno moknat ostane, če je le lupina cela. Po parjenji se mora pa dobro osušiti.

Illust. landw. Dorfzeitung.

Zgodovinske reči.

Spisal Peter Hicinger.

(Dalje in konec.)

Avstrijski vojvodi so že dolgo poprej na Dunaji denarje kovali, preden so kaj od slovenske zemlje v roke dobili; to so bili tedaj dunajski denarji ali penezi, Wiener Pfennige; od tod nam je Slovencom ostalo ime venar ali vinar (Wiener) namesti peneza. Dunajski penezi so se cenili po 204, pozneje tudi več na en funt, se vé da denarski funt s 24 loti teže, tako da je bil en funt dunajskih penezov $31\frac{1}{2}$ novih goldinarjev vreden. Ko so avstrijski vojvodi na slovensko zemljo razširili svojo oblast, so prišli tudi dunajski denarji v deželo. Vojvoda Leopold V. je leta 1186 podedoval Štajarsko po svojem stricu Otokarji VIII.; Leopold VI. je leta 1229 od frižinskega škofa Gerolda kupil prvo posestvo na Krajskem v okolici terga, ki se je imenoval Otok, Gutenwerd, med Škocjanom in Št. Jernejem na Dolenskem. Na Krajskem se je avstrijska oblast še bolj razširila, kar so leta 1282 nastopili novi vojvodi iz cesarja Rudolfa I. rodovine; bili so namreč Albert I. leta 1282, Friderik zali leta 1298, Albert II. in Oton leta 1330, Rudolf IV. leta 1358, Albert III. in Leopold III. leta 1365, Albert IV. in Vilhelm leta 1395, Albert V. leta 1404 in Friderik IV. leta 1440. Albert II. je leta 1335 podedoval Koroško, Albert III. in Leopold III. leta 1374 Metliko in en del Istre, Friderik IV. leta 1492 vès Kras; Terst je prišel leta 1382, Gorica pa leta 1500 k Avstrii.

Avstrijski denarji so kazali na prvi strani podobo in ime vojvodovo, na drugi strani pa avstrijski gerb z raznim napisom; ta gerb pa je bil iz začetka enoglav orel, iz časa vojvoda Friderika II. pa bel pas med dvema rudečima. Avstrijski vojvodi pa niso samo na Dunaji denarjev kovali; tudi v Gradcu je bila v 13. in 14. stoletji lastna denarnica. Zatoraj se v starih štajarskih listinah tudi berejo marke graških penezov; ker je taka marka tehtala 17 dun. lotov, je utegnila veljati $22\frac{1}{4}$ novih avstr. goldinarjev.

Beneško gospodstvo je v srednjem času le majhen kos slovenske zemlje zadevalo, le v Istri okrog Kopra in Pirana; pa dalje je segalo beneško trgovstvo, in s tem se je na široko raznašal tudi beneški denar. Prvi denar je v Benedkah delal vojvoda ali dože Peter III. Polani leta 1130 do 1148; bili so denarčki, denari minuti. Debeleji denar je dal kovati vojvoda Henrik Dandolo leta 1192 do 1205; bili so groši, grossi, ki so veljali kaci 19 novih krajcarjev. Na teh beneških denarjih se nahaja spredaj vojvoda, klečé pred sv. Markom, ki mu daje bandero, in napis vojvodov; zadaj pa se kaže